

Dossier

Waarom schrijven juristen zo moeilijk?

BRUNO COMER

In december 2008 deed een brief van Ghislain Londers aan de voorzitters van kamer en senaat de regering Letermé vallen. De brief van de eerste voorzitter van het Hof van Cassatie bevatte klaarblijkelijk politieke springstof, maar is ook op het taalkundige vlak interessant. Er blijkt uit

dat de topjurist van het land nodeloos ellenlange zinnen gebruikt. Nochtans is een eenvoudige taal de eerste stap om de kloof tussen justitie en burger te dichten. Maar Londers zet die niet. Hoe komt het dat juristen zo ingewikkeld blijven schrijven?

Dr zijn enkele redenen die voortvloeien uit de eigen aard van het juridisch taalgebruik en waar je moeilijk buiten kunt. Maar de meeste juristen versterken in hun geschriften die tendens om ingewikkeld te schrijven, in plaats van die af te zwakken. De zin waarover ik het heb, telt 97 woorden: *‘Wanneer evenwel die informatie in parallel wordt gebracht met bepaalde initiatieven in de Fortiszaak, komen onvermijdelijk een aantal duidelijke aanwijzingen aan de oppervlakte dat alles in het werk is gesteld opdat het arrest van de 18de kamer van het hof van beroep niet zou kunnen worden uitgesproken zoals voorzien en dat gepoogd is de zaak te laten behandelen door een anders samengestelde zetel, wellicht in de hoop op een ander resultaat dan de aangekondigde ‘dramatische wending’, onder verstaan een hervorming van het vonnis van de voorzitter van de rechtbank van koophandel te Brussel zetelend in kort geding.’*

Het is niet moeilijk om dezelfde inhoud in leesvriendelijke termen om te zetten: *‘Ik heb die informatie in parallel gebracht met bepaalde initiatieven in de Fortiszaak. Meteen kwamen een aantal aanwijzingen aan de*

oppervlakte dat sommigen alles in het werk gesteld hebben opdat de 18de kamer van het hof van beroep het arrest niet zou kunnen uitspreken zoals voorzien. Zij hebben gepoogd dat een anders samengestelde zetel de zaak zou behandelen, in de hoop dat die tot een ander resultaat zou komen. Dat resultaat zou dan niet de ‘dramatische wending’ zijn: de hervorming van het vonnis van de voorzitter van de rechtbank van koophandel te Brussel zetelend in kort geding.’

Een natuurlijk conflict

De loodzware zin splitsen en passief vervangen door actief volstaan om de tekst al een stuk leesbaarder te maken. Toch rijzen er meteen een aantal juridische problemen bij die herschrijving. Voor een actieve zin heb je een onderwerp nodig. Ik heb daarvoor op de tweede regel van de herschrijving het woordje ‘sommigen’ ingelast. ‘Maar, misschien is de doofpotoperatie het werk van één persoon en dan is het woordje ‘sommigen’ verkeerd’, zal een slimmerd opmerken. Je kunt dan ‘sommigen’ vervangen door ‘een of meer personen’, maar dan verkrijgt je alweer een zwaardere zin.

Met dat kleine voorbeeldje wil ik aantonen dat er een natuurlijk conflict is tussen eenvoudig en juridisch taalgebruik. Passieve zinnen zijn voor juristen handig, omdat ze op die manier heel wat nodeloze opsommingen vermijden. Bijvoorbeeld: ‘De vordering moet binnen de maand worden ingediend’ is een passieve zin. Als je daar een actieve zin van maakt, schrijf je: ‘Het openbaar ministerie moet de vordering binnen de maand indienen.’ Maar wat als ook de beklagde en de burgerlijke partij onder bepaalde voorwaarden die vordering kunnen indienen? Ga je die allemaal opsommen? En de voorwaarden ook? Dus kies je maar voor een passieve zin.

In het gewone taalgebruik laat je de lezer zelf iets invullen, juristen moeten expliciteren. Een normaal mens schrijft: 'Een fabriek heeft een milieuvergunning nodig.' Een jurist schrijft: 'Voor de bouw, indienststelling, behoud, instandhouding, onderhoud of gebruik van een fabriek is een milieuvergunning nodig.' Om dezelfde reden zal een jurist verderop in de tekst niet tevreden zijn met 'die' vergunning, maar wel met de 'hoger genoemde' vergunning of de 'betreffende' vergunning. Juristen denken dat ze met die ingewikkeldere woorden ook preciezer zijn en dat hun tekst zich minder zal lenen tot verschillende interpretaties. Dat is een illusie. Beroepshalve zoeken lezers van een juridische tekst naar de interpretatie die het best in hun kraam past. Dat zullen ze altijd doen, of je nu ingewikkelde woorden gebruikt of niet.

In het algemene taalgebruik zijn heel wat woorden en begrippen min of meer synoniem. Woorden als 'hulp', 'steun' of 'bijstand' hebben elk hun eigen nuance, maar de taalgebruiker kan ze zonder ver reikende gevolgen door elkaar aanwenden. In het juridisch taalgebruik is veel meer precisie vereist. 'Rechtsbijstand' verwijst bijvoorbeeld naar het ontslag van betaling van kosten van rechtspleging, terwijl 'juridische bijstand' doelt op het verlenen van juridisch advies en bijstand bij een geding. (Zie hierover Brouckaert H., Tijdschrift voor wetgeving, 2006, nr. 3, blz. 321.) Juristen zullen vermijden synoniemen te gebruiken, wat hun taalgebruik saaiert maakt.

Rechtskundigen willen zich ook genuanceerd uitdrukken. Dat levert allerlei uitdrukkingen op zoals 'in principe', 'normaal', die de taal verzwaren. Om dezelfde reden gebruiken ze veel indirecte rede.

Een gedachte per zin

Juristen denken ook veel in categorieën en voorwaarden. De wet deelt milieuvervuilende bedrijven in verschillende categorieën in. Meestal wil de jurist iedere keer naar de juiste categorie verwijzen en die verwijzing levert telkens een stevige bijzin op. Dit probleem duikt voortdurend op. Zinnen waarin een juridische redenering vervat zit, zijn moeilijk te splitsen.

De regel is dat je maar één gedachte per zin uitdrukt. Maar recht is de materie bij uitstek waar verschillende gedachten tegelijker-

tijd aan bod komen. Juristen zijn als het ware verplicht om twee gedachten in één zin uit te drukken. Ze moeten tegelijkertijd de rechtsregel uitleggen en aanduiden op wie die van toepassing is. Dat verklaart waarom ze twee gedachten vermengen en zo tot een te lange zin komen. En het is moeilijker om daaraan een mouw te passen dan je zou denken.

Juristen maken voortdurend de sprong van de feiten naar het recht. Een uitdrukking als 'het feit dat' komt om de haverklap voor. Wie juridische teksten herschrijft, is voortdurend op zoek naar middeljes om die klip te omzeilen. Recht gaat ook over normen, over 'moeten'. Er bestaan geen oneindig aantal omschrijvingen om die gedachte uit te drukken. De gebiedende wijs is de eenvoudigste. Veel juristen gebruiken die niet uit een soort schroom. Dat is onrecht. Een gebiedende wijs in een advies komt niet onbeleefd over.

En natuurlijk is het er het jargon. Op dat vlak verschilt juridische literatuur niet van andere vakliteratuur. Onvermijdelijk komen er in een juridische tekst uitdrukkingen voor als 'de subrogatie in het voorrecht van de onbetaalde verkoper', 'de naakte eigenares' of 'solidair en ondeelbaar'. Er is geen bezwaar tegen dergelijk taalgebruik, op voorwaarde dat de lezer evenzeer thuis is in die vaktermen als de auteur.

Wie een juridische tekst in eenvoudige taal omzet, heeft het daarom niet gemakkelijk. Ook in zijn versie zullen er meer passief, meer bijzinnen, meer indirecte rede en meer nuancerende woorden staan dan hem lief is.

Ingewikkeld is niet gezagsvol

Op het vlak van leesvriendelijkheid mogen we de lat dus niet te hoog leggen. Het is onvermijdelijk dat een juridische tekst minder vlot leest dan een krantenartikel. Dit alles zou de juristen ertoe moeten aanzetten om eenvoudige bewoordingen te gebruiken zodra ze dat kunnen. Ze doen het tegenovergestelde. Veel juristen halen hun neus op bij een zin als 'Een handelaar mag niet aan oneerlijke concurrentie doen'. Ze maken ervan: 'Een handelaar mag zich niet schuldig maken aan oneerlijke concurrentie.' Blijkbaar denken ze dat een ingewikkelde zin ook meer gezag afdwingt.

Bovendien draagt het recht de last van het verleden. Ooit was er een tijd dat de retoriek van Cicero de norm was. Deze Romein sprak in lange zinnen, de beroemde Latijnse periode. Lange tijd dachten intellectuelen dat ze ook in het Nederlands dergelijke zinnen op papier moesten zetten. En dat misverstand bestaat nog steeds.

In de loop van de tijd had de rechtspraak ook sjablonen ontwikkeld die ver van leesvriendelijk zijn. Dertig jaar geleden schreef een voorganger van Ghislain Londers in het Rechtskundig Weekblad een artikel met als titel 'Is een cassatiearrest leesbaar?' Als zo'n artikel zelfs in het lijfblad van alle juristen verschijnt, moet die publicatie toch een alarmsignaal zijn.

Taalkundig monster

En het Hof van Cassatie heeft dat begrepen, maar het heeft bijna drie decennia geduurd eer het van het stramien is afgestapt dat nog uit de negentiende eeuw dateerde. Nochtans was het een taalkundig monster. Een cassatiearrest bestaat uit verschillende delen:

- een overzicht van de juridische uitspraken die rechtbanken tot dan toe hebben geveld in het geschil
- de stelling van de lagere rechtbank die betwist wordt door de partij die het cassatieberoep indient
- de motivering waarom die partij de stelling betwist
- de conclusie van die partij
- het gemotiveerde antwoord van het hof van cassatie op die grief
- de conclusie van het hof van cassatie
- de uitspraak

Op wetenschappelijk vlak valt op die opsomming een en ander aan te merken. Het is ingewikkelder dan dat. Maar er blijkt alvast uit dat het over een complexe tekst gaat. Hoe stak het hof die in elkaar?

Het somt de wetsartikelen op die volgens de partij die in cassatie gaat, geschonden zijn: 'Schending van ...' heet dat. Nadien omschrijft het de betwiste motivering van de lagere rechtbank en die woordenvloed laten ze voorafgaan door 'doordat'. Daarop volgt het standpunt van de indiener van het cassatieberoep en dat begint met 'terwijl'. Die komt tot een besluit dat je herkent aan het woordje 'zodat'. Vervolgens geeft het Hof zijn eigen motivering en die argumenten worden voorafgegaan door het beruchte 'overwegende dat' en als de arme lezer aan 'om deze redenen' geraakt, weet hij dat de uitspraak zal volgen: het hof aanvaardt of verwerpt het cassatieberoep.

Het resultaat zijn hopeloos ingewikkelde zinnen die allemaal in de indirecte rede geschreven zijn. 'Terwijl' kun je inderdaad gebruiken als synoniem van 'ofschoon'. Maar gezien je dan een bijzin vormt, houd je die het best zo kort mogelijk. Het hof perste er een complete juridische redenering in.

De oplossing: tussentitels

Gelukkig is het Hof van die manier van werken afgestapt. Een arrest van het Hof van Cassatie is nu ingedeeld in hoofdstukjes die de verschillende stappen van de redenering volgen en het arrest veel overzichtelijker maken.

Die nieuwe manier van werken kan ook de lagere regionen van de rechtswereld inspireren. Niet alleen voor vonnissen en arresten, maar ook voor adviezen is het belangrijk dat je de inhoud zorgvuldig indeelt. Laat je inspireren door een bepaald stramien. Bijvoorbeeld: de feiten, de rechtsvraag die daardoor rijst, de relevante wetgeving, het standpunt van de ene partij, het standpunt van de andere partij, de eigen mening, de argumenten om die te staven.

Of: de voordelen van de ene werkwijze, de nadelen ervan, de risico's. Die tussentitels staan je toe directe rede te gebruiken onder die titel. Je moet bijvoorbeeld geen zin inleiden met 'Hiertegen kan worden geargumenteed dat ...'. Nee, je schrijft gewoon die motivering uit onder de titel 'Tegenargumenten' of 'Nadelen' of 'Standpunt van de tegenpartij'.

Die werkwijze dwingt je om je gedachten te groeperen waardoor de lezer gemakkelijker kan volgen. Bovendien spaar je een pak woorden uit en veel indirecte rede die zo dikwijls tot ingewikkelde constructies leidt. Let natuurlijk op voor een diarree van titels. Als je maar één kort argument contra hoeft te verwoorden, moet je daar geen afzonderlijke titel van maken.

Naast de gewone regels van het taalgebruik is de indeling in titels die de verschillende stappen van de redenering weergeven, een middel om juridische adviezen leesbaarder te maken.

Bruno Comer is bedrijfsjournalist bij KBC.

e-mail: bruno.comer@telenet.be